

EURASIA CENTER

Eurázsia
Központ

Elemzések

**Élelmiszerválság a MENA-
régióban**

Tárik Meszár

EK/2022/16.

Eurázsia Központ Elemzések

Kiadó:
Eurázsia Központ

Szerkesztő:
Dr. Horváth Levente

A kiadó elérhetősége:

1117 Budapest, Infopark sétány 1i
eurasiacenter@uni-neumann.hu
<https://eurasiacenter.hu/>

Kiadásért felelős személy:

Dr. Horváth Levente, igazgató

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerzők magánvéleményét tükrözik és nem tekinthetők a Eurázsia Központ álláspontjának.

EURÁZSIA KÖZPONT

Budapest 2022.

© Eurázsia Központ, Neumann János Egyetem

ISSN 2939-550X

ÉLELMISZERVÁLSÁG A MENA-RÉGIÓBAN

Tárik Mészár

Az elemzés a Közel-Keleten és Észak-Afrikában egyre erőteljesebben jelentkező élelmezésbiztonsági krízisre fókuszál. A koronavírus-járvány rávilágított a globális ellátási láncok, a közegészségügyi rendszerek, valamint az élelmiszer- és energiabiztonság sebezhetőségére. Ukrajna orosz inváziója súlyosbítja ezeket a problémákat, növeli az élelmiszer-ellátás bizonytalanságát és a szegénységet szerte a világon. Emellett az Oroszország elleni nyugati szankciók az energia- és élelmiszerárak meredek emelkedését idézték elő, ami hosszú távon hatással lesz a globális energia- és nyersanyagpiacokra. Az orosz invázió arra készítette Ukrainát, hogy megtiltsa a búza, zab, köles, hajdina és más élelmiszerek exportját saját hazai élelmiszer-ellátása érdekében. Fontos tudni, hogy Oroszország és Ukrajna 2021-ben együttesen a világ búzájának több mint egynegyedét exportálta, aminek csökkenése vagy elmaradása súlyos terhet ró a legfőbb importőrök gazdaságaira.

Kulcsszavak: új kapitalizmus élelmezésbiztonság, élelmiszerválság, Közel-Kelet, Észak-Afrika, orosz-ukrán háború

Abstract

The analysis focuses on the growing food security crisis in the Middle East and North Africa. The coronavirus epidemic has highlighted vulnerabilities in global supply chains, public health systems, and food and energy security. The Russian invasion of Ukraine is exacerbating these problems, increasing food insecurity and poverty around the world. In addition, Western sanctions against Russia have led to a sharp rise in energy and food prices, which will have an impact on global energy and commodity markets in the long run. The Russian invasion has forced Ukraine to ban the export of wheat, oats, millet, buckwheat and other foods for its own domestic food supply. It is worth highlighting that in 2021, Russia and Ukraine together exported more than a quarter of the world's wheat, a decline or failure of which places a heavy burden on the economies of its major importers.

Keywords: food security, food crisis, Middle East, North Africa, Russian-Ukrainian war

Bevezetés

A közel-keleti és észak-afrikai arab országok a különböző gabonafélék importjára szorultak, de ezek behozatala most akadályokba ütközik. A problémára adott reakciók országonként különböznek: az erőforrásban szegényebb vagy konfliktusokkal sújtott államok külső támogatásra szorultak (például Libanon, Jemen vagy Szíria), a tehetősebb Öböl-menti olajállamok proaktív stratégiákat dolgoznak ki (például az Egyesült Arab Emírségek vagy Szaúd-Arábia), az észak-afrikai országok (Marokkó, Tunézia, Algéria) megtiltják az exportot és felhalmoznak, de hosszú távú stratégiákkal nem rendelkeznek, míg az olaj exportjából nagy bevételekre szert tevő Irak új, távoli beszállítók után néz (például Ausztrália). Annyi

bizonyos, hogy ha a gabonafélék szállítása továbbra is akadozik, akkor a már idáig is gazdaságilag bukducsoló arab államokban példátlan mértékű élelmiszerhiány és élelmezésbiztonsági válság alakulhat ki. Az ENSZ Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezete (FAO) hangsúlyozta, hogy az élelmiszerárak és a szegénységi ráták továbbra is riasztó mértékben fognak emelkedni 2022-ben és 2023-ban. Ha ez tényleg bekövetkezik, akkor a régió valószínűleg egyre sűrűbb tiltakozási hullámokkal és instabilitással fog szembenézni.

Alacsony élelmiszerár = stabilitás?

Számos közel-keleti és észak-afrikai arab állam politikai stabilitása régóta azon nyugszik, hogy támogatások rendszerén keresztül képesek alacsony árakat biztosítani a kenyér és más alapvető élelmiszerek számára. Az élelmiszerek inflációjának fellángolásait – akár külső sokkok, akár a támogatások megszüntetése okozta – gyakran kísérte társadalmi elégedetlenség, amelyek tiltakozásokhoz és súlyosabb esetekben forradalmakhoz vezettek. Egyiptomban például véres zavargások törtek ki, miután [1977-ben megszüntették a kenyértámogatásokat](#), és hasonló események történtek arab országokban is. A politikai törékenység és a nemzetközi élelmiszerpiacoktól való nagymértékű függés kombinációja számos közel-keleti államban társadalmi instabilitást eredményez, amely gyakran a globális élelmiszerár-emelkedések nyomán alakul ki. Jó példa erre a régióban 2011-ben végig söprő forradalmak sorozata (arab tavasz), amely egybeesett a FAO által készített [élelmiszerár-index történelmi csúcsdöntésével](#). 2010 decemberétől Tunéziában az erőszakos és erőszakmentes tiltakozások forradalmi hulláma gyorsan elterjedt Észak-Afrika és a Közel-Kelet további államaiban, és az autokratikus rezsimiek megdöntéséhez vezetett Tunéziában és Egyiptomban, valamint elhúzódó konfliktushoz Szíriában, Líbiában és Jemenben, de sok más országban is voltak tiltakozások és kormányerőkkel való összecsapások.

Az orosz-ukrán háború hatásai

Már a Covid-19 járvány is negatív hatást gyakorolt az arab országok élelmiszer-ellátására, ugyanis [tovább súlyosbította a kihívásokat](#) Szudánban, Szíriában és Jemenben a gyermekek és családok által fogyasztott élelmiszer mennyisége, gyakorisága és sokfélesége tekintetében.

A FAO [szerint](#) Egyiptom, Törökország, Banglades és Irán búzájának 60%-át Oroszországból és Ukrajnából vásárolja fel. Az észak-afrikai, ázsiai és közel-keleti szegényebb országok, amelyek nagymértékben függenek a búzaimporttól, jelentős élelmiszer-ellátási bizonytalanságban szenvednek az ukrajnai orosz háború miatt, de a konfliktus nem csak ott, hanem a világ nagy részén megemelheti az amúgy is magas élelmiszerárakat. Mivel a konfliktus intenzitása és időtartama bizonytalan, „az alapvető áruk e két fő exportőre mezőgazdasági tevékenységében bekövetkező valószínű zavarok világszerte súlyosan fokozhatják az élelmiszer-ellátás zökkenőmentességét, amikor a nemzetközi élelmiszer- és alapanyagárak már eleve magasak és sérülékenyek” – [mondta Qu Dongyu](#), a római székhelyű Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet főigazgatója. Az ENSZ-ügynökség azt is megjegyezte, hogy Oroszország vezető műtrágyagyártó, és egy kulcsfontosságú műtrágyakomponens – pl. a karbamid – ára több mint háromszorosára ugrott az elmúlt 12 hónapban.

Szintén aggasztó az azzal kapcsolatos bizonytalanság, hogy az Ukrajnában élő gazdák be tudják-e takarítani a búzát júniusban. Ukrajnában a lakosság tömeges kitelepítése csökkentette a mezőgazdasági munkások számát, ami miatt a mezőgazdasági területekhez való hozzáférés nehézkessé vált. Azonban még ha képesek is lennének a búza betakarítására, Ukrajna kormánya a fekete-tengeri kikötőket bezárta és megtiltotta a búza, zab, köles, hajdina és néhány más élelmiszertermék exportját, hogy megakadályozza a válságot saját országában és stabilizálja a piacot. Ukrajna exporttilalma nem vonatkozik főbb kukorica- és napraforgóolaj-készleteire. [Oroszországgal együtt](#) a világ napraforgóolaj-exportpiacának 52%-át, árpakészletének 19%-át, a búzának 14%-át és a kukoricának 4%-át biztosítják.

Fokozza a nyomást, hogy az Oroszországból és Ukrajnából származó búzára támaszkodó országok valószínűleg növelik az importigényeiket. Ahogy említettük e két ország búzaexportjára jelentős mértékben támaszkodik több közel-keleti és észak-afrikai ország egyaránt. Kijelenthetjük, hogy az ellátási lánc és a logisztikai zavarok az ukrán és orosz gabonatermelésben, valamint az orosz export korlátozásai negatív élelmiszerbiztonsági következményekkel járnak.

Nemzetközi szervezetek javaslatai

A különböző nemzetközi szervezetek szerint – mint például a [Greenpeace](#) – a nemzeti kormányoknak olyan közpolitikákat kell kidolgozniuk és finanszírozniuk, amelyek hosszú távú ellenálló képességet építenek ki és megerősítik a helyi közösségek élelmezés-szuverenitását. Ehhez hozzátartozik, hogy csökkenteniük kell az iparosított élelmiszertermelést, és az emberek számára egészséges élelmiszerek előállításán kell munkálkodniuk. Az élelmiszer-szuverenitáson és az ökológiai gazdálkodáson alapuló fenntartható élelmezési rendszer felé való elmozdulás kritikus fontosságú az emberek és a bolygó jövője szempontjából. A világ legtöbb országának proaktív szerepet kell játszania az éghajlatváltozás hatásairól folytatott tárgyalásokon. Ez magában foglalja a mérséklésre és az alkalmazkodásra vonatkozó terveket, valamint annak biztosítását, hogy a gazdag szennyező országok teljesítsék az éghajlati válság okozta pusztító veszteségek és károk megfizetésére vállalt kötelezettségeiket.

[A Human Rights Watch szerint](#) egy globális élelmiszerválság csak nemzetközi összefogással kezelhető. Az élelmiszer-exportáló országoknak foglalkozniuk kell nemzeti igényeikkel, de együtt kell működniük az importtól függő országokkal is, hogy a lehető leghamarabb alternatív ellátási láncokat hozzanak létre. Az exportáló kormányoknak gondosan egyensúlyba kell hozniuk az exportkorlátozásokat, hogy megvédjék a hazai élelemhez való jogot, miközben a lehető legnagyobb mértékben minimalizálják más országok élelmiszerellátására és árára gyakorolt hatásukat. Az Oroszországgal szembeni szankcióknak vagy az országból való vállalati kivonásnak figyelembe kell vennie a mezőgazdasággal kapcsolatos exportra gyakorolt hatást, amennyiben az a lakosság élelmezésbiztonságát érinti. A kormányoknak biztosítékokat kell elfogadniuk a negatív hatások minimalizálása érdekében, vagy kiegészítő intézkedéseket kell hozniuk a szankciók élelmiszerbiztonságra gyakorolt várható és ellenőrzött hatásának ellensúlyozására.

Továbbá [a nemzetközi szervezet szerint](#) az importáló kormányoknak is azon kell dolgozniuk, hogy a tápláló élelmiszerek megfizethetők és mindenki számára

hozzáférhetőek legyenek, különösen az élelmiszerárak emelkedése miatt. A régióban számos kormány megszüntette az élelmiszer- és kenyértámogatásokat az elmúlt években, és azok, amelyek továbbra is fenntartják azokat – mint például Egyiptom és Tunézia – fontolgatják annak megszüntetését vagy csökkentését. A jelenlegi válság rávilágít arra a kockázatra, hogy az ilyen változások az élelmiszer árának emelésével súlyosbíthatják az élelmiszer-ellátás bizonytalanságát, különösen akkor, ha nem párosulnak erősebb szociális védelemmel, amely mindenki számára megfelelő jövedelmet biztosít az élelmiszervásárláshoz. Egyes országok, például Líbia, bevezették vagy megerősítették az árszabályozást, hogy megbirkózzanak ezzel a válsággal. Ebben az összefüggésben az ukrajnai válság még inkább rávilágít arra, hogy a közel-keleti és észak-afrikai kormányoknak rendkívül fontos szociális védelmi rendszereket kell létrehozniuk, bővíteniük vagy növelniük kell ezeket annak érdekében, hogy a régióban mindenki érvényesítse a megfelelő életszínvonalhoz való jogát, beleértve az élelemhez, valamint a szociális biztonsághoz való jogot. A kormányoknak és a nemzetközi intézményeknek növelniük kell a humanitárius segítségnyújtást azon országok számára, amelyek nem rendelkeznek megfelelő forrásokkal ahhoz, hogy az embereknek biztosítsák az élelemhez való joguk védelméhez szükséges támogatást.

Az arab országok válságra adott reakciói

A problémára adott reakciókat két csoportra oszthatjuk:

1. A nyersanyagban gazdag Öböl-menti olajállamok proaktív stratégiákat dolgoznak ki (például az Egyesült Arab Emírségek vagy Szaúd-Arábia). A szárazságnak ellenálló [durumbúzafajták előállításával kísérleteznek](#), és néhány éven belül önellátóvá kívának válni. Emellett [stratégiákat](#) dolgoztak ki arra nézve, hogy a közeljövőben sokkal kisebb mértékben kelljen az orosz és ukrán gabonára támaszkodniuk. Ez főként az öntözési rendszerek fejlesztését, a mezőgazdasági területek növelését és a hatékonyabb gazdálkodást jelenti.

2. A második csoportot az erőforrásban szegényebb vagy konfliktusokkal sújtott államok alkotják, amelyek külső támogatásra szorulnak (például Libanon, Jemen vagy Szíria). Ezen országok némelyike élelmiszer protekcionista politikát folytat (mint például az észak-afrikai arab országok), aminek értelmében megtiltották az alapvető élelmiszerek exportját és felhalmozzák, valamint adagolják készleteiket. Az olaj exportjából élő [Irak](#) új, távoli beszállítók után néz (például Ausztrália). [Egyiptomban](#) pedig jól sikerült az ez évi betakarítás, ami kilenc hónapra növelte az ország stratégiai búza-tartalékait, aminek köszönhetően némi időt nyert. Igazán kritikus helyzetben a [háborúval sújtott arab államok](#) (Szíria, Jemen) és [gazdasági összeomlás](#) szélén álló [Libanon](#) van, akik külső segítség nélkül képtelenek volnának az élelmiszerkrízis leküzdésére.

Konklúzió

A fogyasztók nem csak Európában, hanem a Közel-Keleten és Afrikában is érzik az export visszaesését, valamint a meredeken felfelé ívelő árak hatását. A Közel-Kelet és Észak-Afrika számos országában elégtelen szociális védelmi rendszerek működnek, amelyek képtelenek megvédeni az emberek gazdasági jogait, és nem járulnak hozzá ahhoz, hogy meg tudjanak birkózni az árak emelkedésével. Különösen veszélyeztetettek azok az országok, amelyek már most is válsággal és

széles körben elterjedt élelmiszer-ellátási bizonytalansággal küzdenek, mint például Jemen, Libanon és Szíria. Az ukrajnai háború – hasonlóan a COVID-19 világjárványhoz – rávilágít jelenlegi élelmezési rendszerünk törékenységére, valamint a fosszilis tüzelőanyagokból származó vegyi anyagokra és a globális árukereskedelemre való túlzott támaszkodásra, és felhívja figyelmünket egy rugalmasabb, helyi és változatosabb élelmiszerrendszer szükségességére. Az orosz-ukrán háború felfedte az ipari és árualapú élelmiszertermelés- és gazdálkodás törésvonalait. Az ENSZ-ügynökség szerint a szimulációk azt mutatják, hogy az alultáplált emberek száma globálisan 8-13 millió fővel is nőhet 2022-2023-ban, különösen Ázsiában, a Szaharától délre fekvő Afrikában, a Közel-Keleten és Észak-Afrikában. Ha a konfliktus Ukrajna és Oroszország élelmiszerexportjának hirtelen és hosszan tartó csökkenését idézi elő, az tovább növelheti a nemzetközi nyersanyagárakra nehezedő nyomást a gazdaságilag sebezhető országok rovására.